

Gerrit Komrij een homoactivist?

Gerrit Komrij was een homoactivist. Weliswaar kwam hij niet op voor de belangen van homoseksuele burgers, maar hij nam het wel op voor een openbare homocultuur. Misschien was acceptatie van homoseksualiteit het doel van de schrijver, maar dan meer in culturele dan in politieke zin. Hij had geen hoge dunk van het begrip of de acceptatie waarop hetero's zich lieten – en laten – voorstaan: zij hadden geen benul van wat dat betekende.

KENNISMAKING

Komrij en zijn werk waren zeer aanwezig in de media vanaf de jaren zeventig zoals met zijn boekbesprekingen in *Vrij Nederland* en tv-kritieken in *NRC handelsblad*.¹ Hij was de nieuwe ster aan het firmament van poëzie, literatuur en media en minstens zo openlijk homo als Gerard Reve. *Verwoest Arcadië* (1980) was een geweldige coming out-roman als dichter vanwege de kijk op kunst en als homo vanwege de aandacht voor culturele en ruimtelijke in plaats van psychologische aspecten van seksualiteit zoals de nichtenkitten van Amsterdam. Toentertijd zat ik bij de Rooie Flikkers en mogelijk leerden we elkaar kennen door ons blad *Mietje* of bij een flikkerfilmfestival *Gluren in het donker* (1978) – met als ondertitel 'om een flikker te zien moet je zien wat een flikker ziet'. In mijn agenda staat dat ik Komrij en zijn geliefde Charles Hofman op 20 juli 1978 bezocht. Waarschijnlijk kwam ik toen met mijn minnaar en al spoedig zou ik met andere 'rooie flikkers' hem vragen voor een aanbevelingscomité van een festival *Mannen, nietwaar?* Die 'rooie flikkers' waren jonge radicale homo's die actief waren in de tweede helft van de jaren zeventig, weinig moesten hebben van de integratiestrategieën van het COC en zich (zoals Komrij) stortten op de vraag wat een eigen homocultuur betekende. Dat festival was een finale klaroenstoot van hun activiteiten en bracht in 1980 flikkerfilms, -theater, -muziek en -literatuur

GERT HEKMA (1951) was docent seksualiteit & genderstudies bij Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn onderzoek ligt op het gebied van (de geschiedenis van) (homo)seksualiteit en perversies en hij schrijft over homoromans en -auteurs. Hij schreef ook over Louis Couperus, Jacob Israël de Haan, Gerard Reve en de Markies de Sade.

Affiche *Mannen, nietwaar?* (coll. IISG)Affiche flikkerfilmfestival *Gluren in het donker* (1978).

naar de Melkweg. Het was de periode kort nadat Komrij met *Capriccio* een duidelijk homoseksueel signaal in de dichtkunst had afgegeven.

In het aanbevelingscomité zaten naast Komrij Gerardjan Rijnders en Peter Schat en hun rol was niet enkel symbolisch maar ook praktisch. Met hen en enkele rooie flikkers kwamen we een paar keer bijeen, afwisselend bij Schat en Komrij, om de voortgang van dat festival en vooral andere zaken te bespreken. Later kwam uit het comité van Schat, Komrij en Rijnders het plan voort een opera te doen, wat later *Het Symposion* werd, over het einde van Tsjaikovski, met Schat als componist en Komrij als librettist. Rijnders zou Komrij's *Het chemisch huwelijk*, 'mijn geschenk aan de Nederlandse flikkerwereld',² regisseren. Ik stortte me met Boudewijn Büch, Komrij en hun bibliothele boekdrukker Ger Kleis als adviseurs op het uitbrengen van een homo-anthologie *Mannenmaat* (1980). Zoals Paul van Capelleveen vaststelt: 'Komrij [kon] zich in dit stadium [1978] en nog lang daarna identificeren met de actiegroep die zich "De Rooie Flikkers" noemde. Hun nadruk op vrijheid, durf en plezier sloot goed aan bij wat Komrij van kunstenaars verlangde: paradoxen, zelfbewustheid, provocatie en kwaliteit.'³ De dichter schreef zelf: 'De nieuwe rooie flikkerbewegingen mogen de liberale tolerantie dan ook best op de proef stellen, zolang de loopgraven maar blijven.'⁴ Flikkerverzet bleef in 1980 een sleutelterm.

Van de kennismaking met Komrij herinner ik me zijn huis aan de Jacob van Lennepkade met een enorme bibliotheek waarin veel 'homo'-boeken. Jong en onwetend stelde ik de vraag of hij al die boeken had gelezen waarop hij antwoordde

42

dat de melkboer dat ook al gevraagd had. Over links homo-activisme vroeg hij zich af of dat niet met het uit de kast komen als homo zou leiden tot een enkele reis Siberië naar communistische strafkampen. In die tijd met demonstraties tegen de plaatsing van kruisraketten heerste er nog angst voor Koude-Oorlog-vijand de Sovjet-Unie (hoewel sommige Nederlanders liever een Rus in bed hadden dan een raket in hun tuin). In zijn roman *Kontakt met de vijand* (1975) schetste de vertaler en schrijver Kees Verheul een intiem en negatief beeld van zijn leven als student en als homo in Moskou en Leningrad (nu weer Sint Petersburg) onder het communisme. Als rooie flikkers geloofden we niet in een invasie van het Warschau Pact in NAVO-landen en dachten we ook zeker niet dat het reëel bestaande communisme erg aardig was voor homo's. CPN en Sovjetsysteem stonden voor homo-vijandigheid zoals was gebleken met de homoseksuele filmer Sergei Parajanov die toen vanwege zijn esthetiek en seksuele voorkeur jaren in communistische gevangenissen zuchtte en Fidel Castro had op Cuba concentratiekampen voor nichten die Harry Mülisch niet stoorden in zijn enthousiasme voor de dictator. We waren links en verlangden naar een nieuwe wereld waar plaats was voor seksuele vrijheden zonder de dwang van kerken die homoseks als zonde beschouwden, van staten die het als misdaad zagen of medische wetenschappers die het op ziek en/of abnormaal hielden. We wilden onszelf opnieuw uitvinden en dat charmeerde Komrij.

KOMRIJ'S VISIE OP KUNST EN HOMOLEVEN

Hier is de vraag of Komrij als een homoactivist kan gelden – dat is iemand die opkomt voor homorechten en -belangen. Terwijl Jac. van Hattem nog diep in de kast zat, had Gerard Reve zich daar rond 1960 aan ontworsteld, was hij als redacteur van het COC-blad *Dialog* korte tijd actief in de homobeweging waar hij zich overigens niet zo op zijn gemak voelde en maakte hij de toen opmerkelijke ommekeer van een seculiere naar een katholieke homo. Van die strijd konden zijn lezers meegenieten in zijn boeken. Komrij was en bleef een seculiere homo zoals Frans Kellendonk katholiek was en bleef. Beiden kozen er niet voor actief in de homobeweging te zijn. Anders dan in de jaren zestig toen Reve, Johan Polak, Benno Premesela en ook Boudewijn Büch zich wel daarvoor inzetten, was een nieuwe generatie daar niet langer zo happig op. Ze lieten dat engagement zeker na 2000 liever over aan de Gordons van deze wereld. De homocultuur was veranderd van een mysterieuze schuilkerk van vreemde schepsels naar een bovenwereld van normale homo's die niks bijzonders of spannend meer vertoonden. De strijd van het COC om homoseksualiteit 'normaal' te maken was 'geslaagd' en na 2001, homohuwelijk en Pim Fortuyn mocht niemand meer lelijk doen tegen 'LHVB-ers' zoals dat ging heten (lesbisch, homo- en biseksueel, transgender). Homo's waren troeteldieren geworden. Politieke partijen van PVV tot CU namen het ieder op hun manier op voor de homo en waren 'tolerant' geworden, een begrip waar Komrij de draak mee zou steken. Ze spraken kwaad van anderen zoals orthodoxe christenen en moslims die daarover

een andere mening hadden – met alle gevolgen van dien.

Komrij was geen activist, hij zag zich als een éénpersoons beweging en benadrukte zijn individuele vrijheid. Maar toch, ‘af en toe een pressiegroepje, dat kan er wel af, hoor’ en ‘in een gezelschap van louter homoseksuelen [voel ik me] buitengewoon op mijn gemak’.⁵ Hij voelde zich niet solidair met anderen zoals homo’s of kunstenaars maar was in ieder geval op literair en essayistisch niveau heel actief rond homoseksualiteit – brak een homowereld open. Voor hem was het een interessant thema zoals hij onder meer in *Verwoest Arcadië* en *Averchts* uitlegde, omdat het iets verborgens en geheims had dat een masker behoeft, het onzichtbare dat in woorden gevangen moest worden, eerder iets taligs dan fysieks. Zijn idee van seksuele voorkeur was als zijn visie op kunst: het was een vervorming en vorming van gevoelens en kan gezien worden als fundamenteel voor zijn werk. Homoseksualiteit bestond niet bij de gratie van zijn eigen herinneringen maar vooral bij die van anderen. Het was een homo-literaire geschiedenis waarin hij opging en die hij aan boeken en zo voorts ontleende.⁶ Je zou kunnen zeggen dat zijn *coming out* veel meer een *coming in* die geschiedenis en literatuur was. Die kijk komt terug in de vele essays rond homoseksualiteit en recensies die hij door de jaren schreef over homoboeken. Door die literaire vormgeving en historische herneming bestond het.

In de discussie over gewoon of anders, gelijk of verschillend nam Komrij de positie in dat het niet normaal was, maar ‘een dolk in ‘t hart van de maatschappij’. En dat hart was ‘hiërarchie, voortplanting, heerszucht. Paus, vader, cowboy’ en ‘angst voor seksualiteit’. Hij had ook gezin, heteronorm of coïtus kunnen zeggen. En: ‘De homoseksuele bevrijding begint bij de afschaffing van heteroseksualiteit’. ‘Maar wat heeft tolerantie te betekenen? Niets [...] Het is nonchalant’. ‘Tolerantie? Mensen die beweren dat ze homoseksualiteit “accepteren” weten niet eens, dat is zeker, wat ze accepteren.’⁷ Zijn kritische houding komt voort over hoe hij homo-doen beleeft.

Deze thema’s komen vaak terug in het werk van Komrij: homoseksualiteit is een kwestie van taal, geschiedenis, literatuur. Hij spreekt een enkele keer van hormonen en het mag een seksuele geaardheid heten maar dat het aangeboren is zoals volgens Swaab zal hij niet gauw zeggen. Hij vindt zijn inspiratie zeker niet in de natuur maar juist in de cultuur, niet in biologie maar in taal. Hij citeert Oscar Wilde maar had het vast liever zelf zo gezegd: ‘Natuurlijk te willen zijn is alleen maar een pose, en de meest irritante pose die ik ken’⁸ (uit *The Picture of Dorian Gray* dat hij vertaalde net als Wilde’s *De profundis*). In hetzelfde boek bespreekt Komrij het werk van Hanlo en Reve en dat is dus voor 1974. Van de laatste onder andere *Lieve jongens* waarin hij het beste stuk vindt de passage waar hij op de hak wordt genomen als de oude, dove dichter Albert S. De ik-figuur (Reve) wil zonder succes Komrij’s vriend Charles, opgevoerd als Freddie L., verleiden. Komrij vindt de scene lachwekkend, Céline-achtig, en neemt weinig overtuigend wraak voor zijn literaire mishandeling.

44 ling in een noot.⁹ Later hoorde ik hem zeggen dat hij ooit beter wraak zou nemen op Reve vanwege deze illustere passage van nichtenkift maar het is er bij mijn weten nooit meer van gekomen. Elders breidde hij ons homoliteraire corpus uit met Engelse estheet Roland Firbank (van wie hij werk vertaalde), Franse pedodichter graaf d'Adelsward-Fersen, pre-surrealistische literatuur zoals van de jong gestorven schrijver Alfred Jarry,¹⁰ introduceerde hij een tiental Nederlandse boeken 'van de verkante keer' van voor de oorlog en hun schrijvers¹¹ en een selectie uit de gedichten van J.I. de Haan *Ik ben een jongen te Zaandam geweest* (1982).

Komrij ging een stap verder over de kunstenaar. 'Er is in de homoseksualiteit een artistiek moment: de wens een ander te zijn, de noodzaak iemand anders te zijn' en dan volgt een riedel aan begrippen die homoseks en zijn werk vorm geven: vermoming, omkering, travestie, toneelspel, narcisme, spiegelbeeld, poseren. 'Er is in kunst veel homoseksualiteit zonder seksualiteit. Elke kunstenaar die iets nieuws brengt, elke avant-garde dichter is homoseksueel. Het omgekeerde gaat niet op.'¹² 'Ik denk dat je dat idee van het toneelspel, het masker, alleen maar kunt begrijpen binnen het hele kader van de homoseksualiteit.'¹³ Deze uitspraken veroorzaakten veel opschudding omdat mensen dachten dat alle kunstenaars homo zouden (moeten) zijn, maar het ging over een verdoemde homoseksuele voorkeur als inspiratiemoment voor kunst. Of zoals hij ook stelde: 'Wat ik doe is alles wat ik prettig vind homoseksueel noemen en alles wat ik niet prettig vind heteroseksueel.'¹⁴ Het verschil lag niet tussen beide seksuele voorkeuren, niet in het vermogen esthetische signalen op te vangen maar juist in de behoefte daaraan en die kenden homo's – maar helaas steeds minder door het verlies van hun geheimtaal en een leven in mysterie. Hetero's waren er soms meer mee vertrouwd.¹⁵

VROUWELIJKE NICHT, MANNELIJKE HOMO?

Er is misschien sprake van de homoseksualiteit, maar Komrij maakte een duidelijk verschil tussen de liefde voor stoere jongens en mannelijke mannen zoals strate-makers enerzijds en die voor travestie en nichterigheid anderzijds. Het eerste vond hij vanzelfsprekend, maar dat een man die op mannen valt zich als een vrouw gedraagt, ging er bij Komrij niet echt in. Typisch voor de jaren zestig toen het idee op de schop ging dat homo's nichten waren die op hetero's vielen (loopjongens, boefjes, soldaten, matrozen) en lesbiennes *butches* die gingen voor 'normale' heterovrouwen naar het heteromodel dat tegenstelden op elkaar vielen – zoals Karl Heinrich Ulrichs (1825–1895), een voorloper van de homobeweging, het noemde en vele nichten en seksuologen hem nazeiden. Een urning (of homo) was een vrouwelijke ziel in een mannelijk lichaam en viel op hetero's, niet op soortgenoten – seksuele inversie ging samen met gender-inversie.¹⁶ Homo's werden met de seksuele revolutie normale mannen en lesbo's normale vrouwen die op elkaar vielen en niet op hetero's. Alleen in bed waren ze nog 'anders'. Net als Komrij beweerde kopieerde je niet in jezelf de sekse die je niet was en niet begeerde maar je viel als man op man-

nen en als vrouw op vrouwen. Een dramatische omslag in het denken. Terwijl hij de homoman die op echte mannen viel waardeerde, is Komrij's toon over travestie en nichterigheid negatief. Het eerste was zijn beleving en kreeg zijn goedkeuring, het andere over de homo als namaak-vrouw wees hij scherp af. 'Ik houd van de nicht die als een man op me afkomt.' Hij is een man en geen 'imitatie van een vamp'.¹⁷ Bij de seksuele inversie die tevens gender-inversie is – en heel lang was – leek zijn historisch besef haperingen te vertonen. Hoewel in *Het Chemisch huwelijk* knecht Caspar zegt: 'travestie heeft ze een les/ Geleerd, hoop ik, hun horizon verbreed/ Omkering is de ziel van alle dingen.'¹⁸ Nogmaals zijn ambivalentie: 'Ik hou niet van verwijzing, ik hou van mannen die mannen zijn. De meeste nichten werken ontstellend anti-erotiserend op me. Wat niet wil zeggen dat ik naar de vijand ga overlopen – nooit. Aan de andere kant voel ik me in het homoseksuele nachtleven, in de travestiewereld erg op mijn gemak.'¹⁹ Hij wilde er misschien zelfs een roman over schrijven. Als sekse-inversie was travestie een interessante transgressie. Het is overigens de vraag hoeveel androgynie er in dandy en estheet Komrij stak, of camp en nichterigheid niet bouwstenen van zijn uranisme en ironie waren. Want hij viel niet op vrouwelijke types als object van verlangen, dat zei nog weinig hoe hij zelf als subject was.

Komrij's voorkeur was om het als een man met een man te doen en tegelijk had hij de wens iemand anders te zijn. Er is een identificatie met de ander en diens eigenschappen die het ik niet (meer) heeft: '[...] ik was als hem geworden, een jonge ondeugd uit een mooie droom.'²⁰ 'Het zoeken naar een verloren jeugd speelt mee, het verlangen naar je eigen jongenslichaam [...], een milde vorm van pedofilie'.²¹ Die ander die hij zocht kon hij dus zelf zijn als hij was in zijn jongensjaren, maar ook een stratemaker, jong, stoer, mooi, maar vooral niet een man die zich voordoeft als vrouw. Er trad verwarring op tussen wie je bent en wat je begeert, een echte homo was een man die een man begeert, geen nicht. Het oude idee van de homo als seksueel geïnverteerde die op een heteroman valt was niet Komrij's idee. Hij wou trouwde andere homomannen: 'De macho mag het nieuwe ideaal zijn, nog steeds gaan de beentjes van de homo-cowboy, als men onverhoeds in zijn bed verzeild mocht raken, hoepla de lucht in, onder het feminienst gekir.'²² Hij kon zichzelf misschien spelenderwijs een nicht noemen maar hij dacht niet over zichzelf als een vrouwelijke man ongeacht waarnaar hij verlangde.

In de liefde trad een samensmelting op die een illusie was: verschil tussen hemzelf en de ander bleef bestaan. Komrij kon de stratemaker begeren maar hij werd niet hem, trok zich niet aan zijn mannelijkheid op zoals we op verschillende plekken zien, bijvoorbeeld met Nuno.²³ Van Capelleveen geeft aan dat dit niet typisch voor homo's maar algemener is, een onmogelijke, romantische droom: subject wil begeerde object zijn.²⁴ Merkwaardigerwijs kon Komrij zich geen andere identificaties voorstellen in het seksuele verkeer dan van homo met – mooie, jonge, stoere – man. Waarom nichten, travestieten, leertypes, dingen of mensen als ding dan wel

46

iets heel anders bij hem waren uitgesloten, niet meer de erotische vrijheidsdrang toonde die zijn werk kenmerkt, het blijft een raadsel.

Zulke thema's zitten ook in zijn romans zoals in *Dubbelster* (1993) waar hij de spot drijft met de mediawereld van sterren en knuffelhomo's. Het boek heeft een homopaar als hoofdpersonen van wie de één televisiester is. Het zit vol met vragen over identiteit, homo-solidariteit, narcisme, spiegels, dubbele bodems. De beeldbuis treurt niet over doden door Aids of in Afrika maar maakt er liever een (nichten)feestje of festival van. Uiteindelijk maakt de televisiester een diepe val, sterft hij bij een ongeluk en een dubbelganger neemt naadloos zijn plaats in. Televisie met zijn Joop van der Endes is een lege en wrede wereld. We zijn terug bij de tv-kritieken van anderhalf decennium geleden, nu met een troetelnicht die niet aan verguizing ontkomt.

WEG MET DE KNUFFELHOMO'S!

Toen de normalisering van de homo meer en meer terrein won met homohuwelijk, doorzonwoning en de wens om hetzelfde te zijn als hetero's, haakte Komrij af. Het was nog hilarisch in het RTL-programma Barend en Van Dorp waar Komrij op 9 maart 2006 aan tafel zat met, in de woorden van tv-recensent Hans Beerekamp, het komische duo van de platte nictenhumor Gordon en Gerrit Joling. Hij was er om zijn boek over poep *Kakafonie. Encyclopedie van de stront* (2006) te promoten. Het duo toonde interesse maar Komrij niet hen en deed er nurks het zwijgen toe, waarop Joling reageerde met 'Heeft u helemaal geen idee wie we zijn?' Waarop de schrijver repliceerde 'Eh, ja, een beetje van de verkeerde kant, denk ik.' In de woorden van de recensent: 'Na een homerische lachbui van iedereen repliceerde Gordon: "Nou, meneer Komrij, ga maar weer door met keutels tellen." De dubbele bodem ontging de beide zangers geheel, en de ooit voor de homo-emancipatie tamelijk cruciale dandy-dichter verklaarde zich nader: "Vroeger zaten die mensen een beetje in de hoek en niet zo op de eerste rij, en ik weet niet of ik dat moet toejuichen of betreuren." Gordon boos: "Waarom noemt u ons "die mensen"? Vindt u ons een ander soort mensen omdat we homoseksueel zijn? We poepen namelijk ook!' Komrij weer: 'Heel wonderlijk dat de homobeweging in Nederland heeft bereikt dat homo's zo populair worden.'²⁵

Komrij kon zich steeds minder met 'homoseksuelen' identificeren. Ze traden steeds vaker op als politicagenten die bepaalden wat wel en niet correct was. Maar hij bleef vooral literair geïnteresseerd in homoseksualiteit.²⁶ In 'De afschaffing van de homoseksualiteit' zegt hij dat het niet is dat homoseksuelen een betere neus hadden voor literatuur maar meer behoefte hadden aan de 'onzichtbare en onna-drukkelijke draden' van homocultuur als sporen in een vijandige heterowereld. Maar geheim en mysterie van homoleven lagen nu aan scherven. De spanning tussen homoseksueel en samenleving als basis van een identiteit was weggefallen. Homoseksualiteit was gewoon geworden en dat was de dood voor de kunst.²⁷ Het

Gerrit Komrij en Maria Büch,
getekend door Huug
Schipper.

walgeijkst vond Komrij de joligheid van aids-festivals, safe-seksparties en flikkerkoren.²⁸

In de Mosse-lezing van 2008 ‘De Nederlandse knuffelhomo’ kon hij zijn afkeer en woede volledig uitstorten. Net als hij in ‘Het verraad van mijn generatie’, de Ruigoord lezing uit 2003, zijn gram had gehaald bij een elite die de idealen van de jaren zestig had verraden en de Nederlandse beschaving in de afgrond had gestort, keerde hij zich hier tegen de knuffelaars en hun brave knuffeldieren, de homo’s.²⁹ Net als de wens werd van Rutte wilden homo’s normaal doen en stopten ze met denken over wat nu het bijzondere was van hun homocultuur. Ze wisten evenmin als de hetero’s wat dat was en waar ze begrip voor vroegen. Ze wilden trouwen, kinderen krijgen en hadden geen boodschap aan de mythe en het mysterie waar Komrij zo aan hechtte. Homoseksualiteit had een seksuele en een culturele of geheime component. Vroeger, als je zo-zijn ontdekte, leerde je dat je ‘buiten de cyclus van de voortplanting stond’, ‘een verrukkelijke negatie van alles wat gewone mensen zo gewoontjes maakte.’ En toen begon de moeilijkheden.³⁰

De heibel van homo’s die de mysterieuze kant van hun bestaan niet kenden en het konden stellen met de seksuele kant alleen.³¹ Kappers en modeontwerpers hadden nog iets artistieks. Maar hoe zat het met stratenmakers en klerken? ‘De [homo]onderwereld is bovenwereld geworden.’ ‘De heersende homoseksualiteit heeft het geheim niet langer nodig, ze is zo uit de kast de straat op gerold.’ ‘Verdwenen zijn bedding, voorlopers, het besef van een gedeelde mythologie en alles wat langer duurt dan een dag en een nacht.’ Gordon en Joling zijn boegbeelden ge-

48

worden, niet van homoseksualiteit maar van gezelligheid. Het *alles moet anders* is verworpen tot acceptabel en normaal worden, het werd heteroseksualiteit. De homoseksueel 'ging trouwen en kindjes adopteren.' 'Die hele homovertrutting is als een bom ingeslagen in de Nederlandse publieke opinie. Op niets zijn Nederlanders zo dol als op mensen die net zo willen zijn zoals zij.'³² Komrij somt een serie schrikbeelden op van valse homo's en nichtenmoeders die niks zijn en niks hebben met zijn mysterieuze homocultuur. Al in 1978 had hij zich afgezet tegen homolieveling pater van Kilsdonk en zijn 'gehomoviel'. 'Je gaat met een kerel naar bed. Met een homoviel zit je op een flatje in Mijdrecht.'³³ Nu riepen Molly Geertsema, Pim Fortuyn, Rita Verdonk, Ronald Plasterk zijn afkeer op met als apotheose de Gay Parade voor 'een schriële geest in een gezond lichaam'. Het is 'de verontrustende afwezigheid van elk breekbaar element, van elk element van tegendraadsheid.' Een hoerige politiek heeft zijn versie van homoseksualiteit verdonkeremaand. 'In een maatschappij waar niemand meer een zinnig woord van een homoseksueel verwacht, omdat de favoriete homoseksuelen niets zinnigs te vertellen hebben, kan het woord homoseksualiteit net zo goed worden geschrapt.' 'De verkeerde mensen knuffelen de verkeerde mensen'.³⁴ En dat is geen tolerantie die diep steekt.

EEN CULTURELE HOMOACTIVIST

Komrij is door zijn kritische bijdragen over en zijn culturele visie op homoseksualiteit zonder meer een homoactivist geweest zoals Hans Beerekamp al vaststelde voor de dandy en estheet. Maar niet in de zin van een COC-lid of *Gay Krant*-lezer die zich inzet voor rechten en belangen. Het was een breder strijdtoneel waar hij, die zichzelf zag als een conservatief die meer had met hoge dan met lage cultuur, een verbazend sterke inzet voor toonde. Hij voerde strijd met de pen tegen gezin en heteronorm en voor homoseksualiteit. Hij heeft bijgedragen aan onze historische kennis van homoseksualiteit in haar vele vormen en steeds benadrukt dat het meer is dan een variatie van recht op en neer: dolkstoot, mythe, mysterie, geschiedenis. Het culturele element achtte hij hoger dan het seksuele; hij zag beide als tegenstelling en niet als een vruchtbare combinatie van lichamelijke verfijning en literaire kracht. Voor hem was seks een privézaak waar hij zich niet over uitliet, ook niet over zijn relatie met Charles. Hij bood een maatschappelijke visie waarover gesproken en gediscussieerd kan worden. Hij leverde de kennis en draden waar homo's behoefte aan hebben, geen lege identiteit à la Rutte. Het ging om meer dan gezelligheid of platte seks. Er was en blijft sprake van discriminatie die dieper steekt dan juridische ongelijkheid. Bestaande tolerantie stelde in zijn ogen niks voor en bleef oppervlakkig zolang mensen geen benul hebben van wat ze tolereren. Zijn kritiek op heteronorm bleef steeds ongeveer gelijk naar inhoud maar breder qua slachtoffers en terwijl hij homo's eerst als verdoemden zag, werden zij steeds meer knuffeldieren die zich het heterogeslijm en de achterstelling lieten aanleunen. Zijn wereldbeeld werd steeds somberder over homo's en samenleving. Voor Komrij

stak acceptatie van homoseksualiteit dieper dan één keer per jaar dansen langs de grachten met de Gay Parade. Maar hoe die acceptatie vorm te geven, hoe om te gaan met de gevolgen van die dolkstoot die vrijwel niemand meer zo ziet, dat blijft zijn mysterie.

49

NOTEN

- 1 Voor dit stuk baseer ik me wat de algemene informatie betreft op: Onno Blom, *Het fabeldier dat Komrij heet*. Schrijversprentenboek (Den Haag 2004) en Coen Peppelenbos, 'Tussen de gemaskerden: Over homoseksualiteit in het oeuvre van Gerrit Komrij'. In: *Tzum 49 Special Gerrit Komrij* (Groningen 2010), p. 7-13. Voor de rest zie de noten.
- 2 Corine Spoor, 'De tekstverwerkende industrie Gerrit Komrij'. In: *De Tijd* 7-1-1983, p. 41.
- 3 Paul van Capelleveen, 'De lieflijke macht. Over het gedicht *Capriccio* van Gerrit Komrij'. In: *Maatstaf* 43:11/1 (1995): 2-136, citaat op 121.
- 4 Komrij, *Averchts* (Amsterdam 1980), p. 220.
- 5 Komrij, *De buitenkant* (Amsterdam 1995), p. 59.
- 6 Komrij, *Verwoest Arcadië* (Amsterdam 1980), p. 13-14.
- 7 *Averchts*, p. 221-244, citaten op 228, 243, 227, 243, 244 en 228.
- 8 Komrij, *Daar is het gat van de deur. Kritieken en essays* (Amsterdam 1974), p. 229.
- 9 *Idem*, p. 139-40.
- 10 Komrij, *Verzonken boeken* (Amsterdam 1986), passim.
- 11 *Averchts*, p. 246-82.
- 12 Beide citaten, *idem*, p. 241.
- 13 Corine Spoor, 'De tekstverwerkende industrie Gerrit Komrij'. In: *De Tijd* 7-1-1983, p. 41.
- 14 *De buitenkant*, p. 58-9.
- 15 Komrij, *Met het bloed dat drukinkt heet* (Amsterdam 1991), p. 274.
- 16 Gert Hekma, *Homoseksualiteit in Nederland van 1730 tot de moderne tijd* (Amsterdam 2004), p. 37-8.
- 17 Komrij, *Humeuren & temperamenten. Een encyclopedie van het gevoel* (Amsterdam 1989), p. 108-9 over 'Nichterigheid', beide citaten op p. 108.
- 18 Komrij, *Het chemisch huwelijk* (Amsterdam 1982), p. 75.
- 19 *De buitenkant*, p. 60.
- 20 In: Capelleveen, o.c., p. 116.
- 21 Beide citaten, *De buitenkant*, p. 60.
- 22 Komrij, *Intimiteiten* (Amsterdam 1993), p. 62.
- 23 Komrij, 'Nuno'. In: *Een zakenlunch in Sintra en andere Portugese verhalen* (Amsterdam 1996), p. 53.
- 24 In: Capelleveen, o.c., p. 117.
- 25 Hans Beerekamp, 'Het beeld'. In: *NRC Handelsblad*, 10-3-2006.
- 26 *De buitenkant*, p. 61.
- 27 *Met het bloed dat drukinkt heet*, p. 274-280, citaat op p. 275.
- 28 Komrij, *Lof der Simpelheid* (Arbeiderspers 1988), p. 197.
- 29 Beide lezingen in: Komrij, *Morgen heten we allemaal Ali* (Amsterdam 2010), p. 11-51.
- 30 *Idem*, p. 31-2, citaten op p. 31.
- 31 Komrij benadrukt steeds het seksuele tegenover het culturele en waardeert het eerste negatief (enkel platte seks) en het tweede positief (de draden van de geschiedenis). Hij drijft deze tegenstelling op de spits terwijl dat niet nodig lijkt: kan het ene wel zonder het andere?
- 32 *Idem*, citaten op p. 35, 35-6, 37, 40 en 42.
- 33 Komrij, *Heremijntijd. Exercities & ketelmuziek* (Amsterdam 1978), p. 35-8, beide citaten op p. 38.
- 34 *Morgen heten we allemaal Ali*, citaten op p. 42-44 (Molly-Plasterk), 45, 46, 48 en 50.

